

О. Ю. Березіна, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів
Черкаський державний технологічний університет

В статті узагальнено норми чинного законодавства Європейського Союзу, що забезпечують реалізацію свобод Європейського ринку. Розглянуті засадничі принципи функціонування Європейського ринку. Досліджено сучасні особливості діяльності на європейському ринку та проблеми, з якими стикаються суб'єкти господарювання. Окреслено підходи та заходи, які дозволяють розв'язати ці проблеми. Визначено драйвери розвитку європейського ринку товарів та послуг на середньостроковий період. Окреслено виклики, що вимагають комплексного підходу для забезпечення сталого розвитку економічного союзу.

Ключові слова: сталий розвиток, Європейський союз, європейський ринок, економічна інтеграція, ринок товарів та послуг, принципи вільного ринку.

Постановка проблеми. Створення Європейського ринку – простору без внутрішніх кордонів, в якому вільне переміщення товарів, послуг осіб і капіталу забезпечується відповідно до положень міжнародних договорів, було однією з основних цілей, визначених ЄС. В цілому, формування та функціонування ЄР знаходиться у тісному взаємозв'язку з іншими формами міжнародної економічної інтеграції та характеризується запровадженням нових законодавчих ініціатив щодо регулювання економіко-політичних питань та жорстких економічних регуляторів із метою досягнення стабільності ринку.

Європейський ринок, що функціонує на принципах митного союзу і свободи руху товарів, безумовно створює унікальні можливості для підприємств. Зняття внутрішніх торговельних бар'єрів дозволяє зняти всі дискримінаційні обмеження між агентами ринку, а вільний рух товарів сприяє більш ефективному виробництву, забезпечує реалізацію положень абсолютних і відносних переваг, що, поряд з іншими можливостями, дозволяє підприємствам ефективніше та дешевше використовувати наявні ресурси для виробництва та реалізації товарів.

З іншого боку, до цих пір існують також певні труднощі у вільному переміщенні товарів у межах ЄР, які насамперед полягають у недотриманні принципу взаємного визнання технічних норм і стандартів країнами-членами ЄС на практиці. Країни-члени демонструють свою винахідливість у встановленні заходів, що мають наслідки, еквівалентні кількісним обмеженням імпорту та експорту, відкритим залишається питання гармонізації фіскальних систем країн-членів, а також встановлення ними технічних бар'єрів. Крім того, недостатнім є рівень впровадження норм директив ЄС, що передбачають гармонізацію національних систем сертифікації та стандартизації продукції, у національне законодавство країн-членів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стрімкий розвиток міжнародних інтеграційних процесів, що відбувається останніми десятиліттями забезпечує як низку соціальних, економічних і політичних переваг та екстерналій для країн-учасниць, так і певні загрози та виклики для їх розвитку. Інтеграційні об'єднання створюються в усіх регіонах світу, а їх членами є, як розвинуті країни, так і країни, що розвиваються. Поглиблення інтеграції між країнами призводить до зміни обсягів та структури взаємної торгівлі, змін в русі капіталу, міжнародному поділі праці, соціально-економічному розвитку та ін. Ці ефекти більш виразно проявляються із поглибленням інтеграції та розширенням співробітництва між країнами. Питанням формування та розвит-

ку економічних союзів, міжнародної інтеграції, і, зокрема, теоретичним та практичним засадам функціонування європейського ринку, приділяється багато уваги з боку вітчизняних практиків та вчених, серед яких Бояр А. О. [1], Войтович Р. В. [2], Грицяк І. А. [3], Демчишак Р. [4], Діденко Н. Г. [5], Кіш Є.Б. [6], Мікула Н. А. [7] Міхеєва О. К. [5] Оржель О. Ю. [3], Ткаченко Ю. В. [9], Тодоров І. Я. [5], Чугріна О. Р. [5], Чулаєвська М. Є. [3] та інші. Європейський союз є одним з найпотужніших регіональних інтеграційних об'єднань сучасності, який включає 28 країн Європи, зокрема Німеччину, Італію та Францію – країни Великої сімки. Однією з визначальних рис цього інтеграційного об'єднання є неоднорідність країн-учасниць за соціально-економічним розвитком. Останні публікації з названих питань та події в Європейському Союзі дають змогу зробити висновок про неоднозначне ставлення Європейського суспільства до інтеграції та актуалізують питання визначення майбутнього європейського ринку та драйверів його розвитку, а також ідентифікації загроз і викликів, які стоять перед європейськими інституціями щодо забезпечення сталого розвитку цього економічного союзу.

Метою дослідження є встановлення драйверів та викликів сталого розвитку європейського ринку на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу побудови європейського ринку (ЄР) покладена децентралізована модель економічного союзу, засадничими принципами якої є відсутність дискримінації, вільний доступ до ринку, конкуруючий федералізм.

Принцип недискримінації (відсутності дискримінації) є основою чотирьох свобод ЄР. Цей принцип ґрунтується на ст. 12 Договору про ЄС (Ніццького договору), ст. 18 Лісабонського договору), яка забороняє будь-яку дискримінацію за ознакою національності. Спираючись на дану норму, Європейський Суд сформулював загальний принцип права, відомий як «принцип рівності». При цьому забороні дискримінації за ознакою національності було надано більш широке розуміння, що включає заборону дискримінації за будь-якої підстави. Для забезпечення свободи руху товарів, осіб, послуг і капіталу неприпустимою є як пряма, так і опосередкована дискримінація.

За принципом недискримінації слідує принцип взаємного визнання (або принцип взаємності): якщо товар законно виготовлено та випущено на ринок в одній країні-члені ЄС, то він повинен бути допущеним на ринок будь-якої іншої країни-члена, навіть якщо він не відповідає її технічним або іншим вимогам.

Цей принцип був вперше сформульований у Справі

120/78, відомий як *Cassis de Dijon* [12] в контексті вільного руху товарів. Обмежити допуск товарів на ринок можна тільки за підстав, закріплених у статті 30 ДФЄС (ст. 36 Лісабонського договору), а також керуючись обов'язковими вимогами захисту життєво важливих публічних інтересів [22]. Зазначений принцип є основоположним початком Директиви 2006/123/ЄС від 12.12.2006 р. «Про послуги на внутрішньому ринку» [16].

Наступний – принцип вільного доступу до ринку, визначений ст. 43 ДФЄС (стаття 49 Лісабонського договору). Переваги цього принципу полягають у тому, що він усуває будь-які неправомірні обмеження в торгівлі [14]. Практичне застосування свободи руху товарів, осіб, послуг і капіталу неминуче призводить до конкуренції різних національних правових систем, оскільки приватні особи незадоволені політичним, правовим або соціальним середовищем, в якому вони перебувають, можуть переміститись в іншу країну, де умови для них є більш прийнятними.

Це стимулює країни-учасниці до розробки більш досконаліх, привабливих моделей правового регулювання відповідних відносин. Таке явище відоме як «конкуруючий федералізм», або «конкуренція регулювань». Результатом конкуруючого федералізму є розробка оптимального, ефективного, інноваційного законодавства, здатного залучити приватних осіб. Разом з тим зазначений процес має і негативні наслідки, оскільки найбільш привабливий правовий режим не завжди означає найбільш оптимальний і досконалий правовий режим. Дане явище було досліджено в корпоративному праві на прикладі «синдрому штату Делавер» [13]. Таким чином, принципи недискримінації, вільного доступу до ринку, конкуруючого федералізму в їх взаємозв'язку були покладені в основу децентралізованої моделі Європейського ринку. В цілому, формування та функціонування ЄР знаходиться у тісному взаємозв'язку з іншими формами міжнародної економічної інтеграції та характеризується запровадженням нових законодавчих ініціатив щодо регулювання економіко-політичних питань та жорстких економічних регуляторів із метою досягнення стабільності ринку.

Згідно ст. 28 ДФЄС (ст. 23 Лісабонської угоди) ЄР включає митний союз, який повинен охоплювати всю торгівлю товарами і який тягне за собою заборону між країнами-членами митних зборів на імпорту та експорт і всіх зборів, що мають еквівалентну дію, а також прийняття спільного митного тарифу в їх відносини з третіми країнами. Згідно ст. 30 ДФЄС, така ж заборона поширюється також на митні збори фіскального характеру [14].

Статтею 29. ДФЄС (ст. 24 Лісабонської угоди) встановлено, що продукти, які надходять з третьої країни, на ЄР знаходяться у вільному обігу, якщо імпортові формальності були дотримані і будь-які мита або збори, що мають еквівалентну дію та підлягають оплаті, були стягнуті в країні-члені [14].

У своїй діяльності щодо регулювання і нагляду за вільним рухом товарів на Європейському ринку Європейська Комісія повинна керуватися: необхідністю сприяння розвитку торгівлі між країнами-членами та третіми країнами; необхідністю розвитку в умовах конкуренції всередині Європейського Союзу, в тій мірі, наскільки він забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємств; необхідністю уникнення порушень вільної конкуренції між країнами-членами щодо готової продукції – для цього слід орієнтуватись на

вимоги Європейського Союзу щодо поставок сировини і напівфабрикатів; необхідністю уникнення суттєвих потрясінь в економіці країн-членів і забезпечення раціонального розвитку виробництва та зростання споживання в ЄС (ст. 32 ДФЄС) [14]. В ст. 34, 35 ДФЄС [14] йдеться про заборону кількісних обмежень на імпорту та експорт, а також всіх заходів, що мають рівнозначний ефект. При цьому положення цих статей не виключає заборон чи обмежень імпорту, експорту або транзиту товарів, виправданих з точки зору суспільної моралі, громадської політики або громадської безпеки; охорона здоров'я та життя людей, тварин або рослин; захисту національних скарбів, що мають художню, історичну або археологічну цінність; або захисту промислової та комерційної власності. Такі заборони або обмеження не повинні, однак, бути засобом свавільної дискримінації чи приховано-го обмеження в торгівлі між країнами-членами.

Питанням регулювання діяльності монополій на ЄР присвячена стаття 37 ДФЄР [14] : країни-члени повинні регулювати будь-які державні монополії комерційного характеру, з тим, щоб гарантувати, що не існує ніякої дискримінації по відношенню до умов, при яких товари поставляються і продаються між громадянами країн-членів. Положення цієї статті застосовуються до будь-якого органу, за допомогою якого країна-член, в законі або фактично, прямо чи опосередковано контролює, визначає чи суттєво впливає на імпорту або експорт між країнами-членами. Ці положення застосовуються також до монополій, переданих країною іншим суб'єктам ринкових відносин.

Європейський ринок, який функціонує на принципах митного союзу і свободи руху товарів, безумовно створює унікальні можливості для підприємств. Зняття внутрішніх торговельних бар'єрів (фізичних, технічних, фіскальних та ін.) дозволяє зняти всі дискримінаційні обмеження між агентами ринку товарів. Вільний рух товарів в межах ЄР сприяє більш ефективному виробництву, оскільки дозволяє виробникам з різних країн-учасниць ЄС конкурувати між собою. Крім того, вільний рух товарів забезпечує реалізацію положень абсолютних і відносних переваг, що, поряд з іншими можливостями, дозволяє підприємствам ефективніше та дешевше використовувати наявні ресурси для виробництва і реалізації товарів.

З іншого боку, до цих пір існують також певні труднощі у вільному переміщенні товарів у межах ЄР, які насаперед полягають у недотриманні принципу взаємного визнання технічних норм і стандартів країнами-членами ЄС на практиці. Так, за проведеними Європейською комісією опитуваннями, 75 % фірм та компаній ЄС вважають, що пріоритетом номер один для Європейського ринку повинно стати усунення технічних бар'єрів у торгівлі товарами. Майже кожна п'ята шведська компанія стикається з бар'єрами в торгівлі, а найбільшою для іспанських бізнесменів проблемою, з якою їм доводиться стикатися під час реалізації транс'європейських торговельних проектів, є технічне регулювання й оцінка відповідності. Недотримання принципу взаємного визнання скорочує торгівлю між країнами-членами ЄС. Цю обставину слід віднести до загроз функціонування підприємств в межах ЄР. Крім того, недостатнім є рівень впровадження норм директив ЄС, що передбачають гармонізацію національних систем сертифікації та стандартизації продукції, у національне законодавство країн-членів. Наприклад, лише 25 % зі 600 стандартів, необхідних для

створення однорідного ринкового середовища у сфері будівельних матеріалів, було впроваджено країнами-членами через 10 років після набуття чинності Директиви щодо будівельних матеріалів [20].

Ще однією загрозою є те, що і сьогодні країни-члени демонструють свою винахідливість у встановленні заходів, що мають наслідки, еквівалентні кількісним обмеженням імпорту та експорту, відкритим залишається питання гармонізації фіскальних систем країн-членів, а також встановлення ними технічних бар'єрів.

Поряд зі свободою пересування товарів, в межах ЄР забороняється обмеження свободи надання послуг громадянами однієї країни-члена ЄС на території чи громадянам іншої країни-члена ЄС, що врегульовано ст. 56 ДФЄС. Свобода руху послуг і свобода здійснення підприємницької діяльності дозволяє самозайнятим особам вільно пересуватися в межах ЄС і займатися своєю професійною діяльністю в сфері надання послуг на постійній чи тимчасовій основі. В ст. 57 містяться норми, що визначають види діяльності, які відносять до послуг (діяльність промислового чи комерційного характеру, діяльність ремісників та професіоналів, які зазвичай приносять прибуток або іншу послугу навзаєм). Ст. 58 містить положення, що регулюють свободу руху послуг на специфічних ринках (транспортних, банківських та страхових послуг) [14].

Особлива увага до цього сектору європейської економіки прикута також з інших причин. Саме у сфері послуг були створені 95% нових робочих місць ЄР впродовж 1997–2002 рр. і, як показують результати багатьох досліджень, на сьогодні цей потенціал не вичерпано. Частка послуг у сукупному ВВП країн-членів ЄС становить майже 78 %, проте послуги становлять лише 20 % усієї торгівлі між країнами-членами ЄС. Незважаючи на це, законодавство відносно цієї свободи не настільки розвинене, як щодо інших свобод. Цю прогалину було заповнено прийняттям директиви про послуги на внутрішньому ринку з метою зняття обмежень між країнами з надання послуг.

За оцінками Комісії завершення формування єдиного ринку послуг призведе до зростання ВВП ЄС на 0,6 % та дасть змогу додатково створити ще близько 600 тис. робочих місць (зростання на 0,3 %). Чітко окреслює існуючі сьогодні проблеми формування єдиного ринку послуг ЄР Директива 2006/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку [16].

Отже, найбільші труднощі сьогодні виникають із формуванням єдиного ринку послуг. На вирішення цих проблем спрямовані положення Директиви 2006/123/ЄС [16], яка стосується послуг, що надаються особами, котрі заснували свою діяльність в межах ЄР. Директива спрямована на врегулювання окремих механізмів функціонування ринку послуг (її положення не стосуються фінансових, транспортних, поштових, аудіовізуальних та ігрових послуг, а також послуг електронної комунікації, служб зайнятості, послуг у сфері охорони здоров'я, місцевого самоврядування, окремих соціальних послуг (догляду за дітьми, соціального притулку й допомоги), послуг особистої безпеки. Так, для усунення адміністративних і правових перешкод для надання послуг у рамках цієї директиви планується створення єдиних пунктів контакту, де суб'єкт з надання послуг буде зобов'язаний (матиме змогу) виконати всі необхідні для його діяльності формальності (з обов'язковим наданням можливостей виконання цих формальностей електронним спосо-

бом). Передбачається створення єдиних умов і процедур дозвільних схем, заборона деяких обмежувачих правових норм в окремих країнах-членах, оцінка інших правових норм на предмет їх відповідності положенням директиви.

На зміцнення взаємної довіри й допомоги спрямовані такі намічені заходи, як створення мережі співпраці, що базується на чіткому й зрозумілому розподілі обов'язків між країнами-членами стосовно контролю за діяльністю осіб, котрі надають послуги. Передбачається впровадження механізму взаємних попереджень; ініціатив, спрямованих на підвищення якості послуг наприклад системи добровільної сертифікації якості, підписання угод між національними торговими палатами чи професійними асоціаціями), заохочення прийняття професійними асоціаціями кодексів поведінки, спрямованих на посилення підприємницької діяльності в інших країнах-членах.

Проблеми лібералізації ринку послуг ЄС носять не тільки екстериторіальний характер. Важливе місце сьогодні посідає лібералізація сфери послуг із точки зору відкриття її для конкуренції. Вирішення проблеми низького рівня лібералізації багатьох секторів сфери послуг розглядається в контексті досягнення цілей Лісабонської стратегії: підвищення конкуренції на ринку ЄС, конкурентоздатності економіки ЄС у світі, зайнятості, добробуту населення Європейського Союзу. Насамперед, лібералізація повинна торкнутися послуг загального економічного інтересу, тобто телекомунікаційних послуг, послуг газо- й електропостачання, транспортних і поштових послуг.

В одному зі своїх робочих документів Комісія зазначає, що, незважаючи на певні відносні успіхи лібералізації секторів телекомунікацій та енергопостачання, кількість конкурентів на ринках відповідних послуг фактично в усіх країнах-членах залишається малою, а частка старих компаній високою [11]. Наприклад, незважаючи на те, що країни-члени впровадили норми шести директив Ради у секторі телекомунікацій, на їхніх ринках продовжує діяти від одного (у дев'яти країнах-членах) до 11 (Швеція) головних конкурентів, а частки старих діючих підприємств у загальній їх кількості перевищують 50% майже в усіх випадках. У секторах електро- і газопостачання головні труднощі пов'язані з низькою подільною здатністю сектору, виникненням великих пан'європейських компаній, проблемами доступу до мереж енергопостачання тощо. Подібна ситуація характерна і для газового сектору. Згідно з Першою директивою з електроенергії [15] і Газовою директивою [17] усі країни-члени повністю лібералізували відповідні сектори до 1 липня 2007 р. У секторах транспорту та поштових послуг процес лібералізації значно відстає. Найбільш вагомим зрушенням у транспортному секторі були досягнуті щодо залізничних перевезень. Тут повністю відкриті для конкуренції міжнародні залізничні вантажні перевезення. З 2007 р. розпочато процес лібералізації національних ринків залізничних вантажо- та пасажироперевезень. Труднощі з лібералізацією залізничного сектору пов'язані з важко доступністю міжнародних мереж, неадекватним правовим національним регулюванням та ін. Сектор поштових послуг сьогодні характеризується відкритістю на рівні 25 % у середньому по ЄС. Найбільш відкритими для конкуренції є ринки поштових відправлень Естонії, Фінляндії і Швеції (майже 100 %), середній рівень характерний для Чехії, Нідерландів та Данії. У разі повної лібералізації ринку поштових відправлень у Німеччині, Великобританії і

Нідерландах, частка яких разом становить близько половини усього ринку відповідних послуг ЄС, середні показники відкритості для ЄС становитимуть 60 % [11].

Отже, для підприємств можливості полягають у подальшій лібералізації ринку послуг, що сприятиме встановленню вільної конкуренції на цьому ринку. Відповідно, постачальники послуг зможуть розширити обсяги своєї діяльності, а підприємства, що користуються послугами на ринку - придбати послуги з найкращим співвідношенням ціни і якості. Загрозами для функціонування підприємств на цьому ринку можуть бути обмеження конкуренції, пов'язані з функціонуванням природних монополій (зокрема у сфері виробництва, розподілу та постачання енергії, водопостачання та водовідведення), а також небажання окремих країн-членів відкривати ці ринки.

Формування та успішне функціонування Європейського ринку є однією з головних цілей європейського проекту, але переваги цього ринку не завжди матеріалізуються і можуть бути використані підприємствами повною мірою тому що правила ЄР повністю або не відомі широкому загалу підприємців, або вони повністю не обізнані щодо механізмів їх реалізації, або ці правила неможливо реалізувати через наявність певних, часто прихованих національних бар'єрів. Саме тому Європейська Комісія вирішила надати учасникам ЄР імпульс для подальшого розвитку за рахунок підвищення мобільності для постачальників послуг, гарантуючи, що інноваційні бізнес-моделі можуть процвітати. Це зробить ЄР простішим та доступнішим для транскордонного співробітництва підприємств роздрібною торгівлі, а також для розширення доступу до товарів і послуг на всій території ЄС [24].

Головними перевагами ЄР для підприємств є: велика кількість споживачів (понад 500 млн.), спрощений доступ до широкого кола постачальників і споживачів; нижчі витрати на одиницю продукції; великі комерційні можливості; наявність єдиної системи стандартизації та маркування; формування єдиної законодавчої бази для функціонування на всій території ЄР, уніфікація національних законодавств; легший доступ до капіталу (за нижчою ціною та прийнятними умовами); кращі умови вибору та найму необхідної робочої сили (за вартістю робочої сили, професійними компетенціями, кваліфікацією, тощо); забезпечення для підприємств з ЄР за рахунок зовнішньої політики ЄС найкращих умов для міжнародної торгівлі, захисту від конкуренції ззовні та ін. Громадяни ЄС як споживачі, в свою чергу отримують такі переваги: нижчі ціни на товари та послуги; більше інновацій і швидкий технологічний розвиток; вищі стандарти безпеки і охорони навколишнього середовища.

За оцінками Європейської комісії, двадцятирічне функціонування ЄР забезпечило такі економічні переваги: середньорічний приріст ВВП країн-членів на 1,8 %; підвищення конкурентоспроможності європейських компаній (частка експорту у ВВП зросла майже в два рази з 6,9 % у 1992 р. до 11,2 % у 2010 р.); підвищення інвестиційної привабливості ЄС (нетто-приплив прямих іноземних інвестицій збільшився більш ніж в 2 рази); знизилися ціни на товари і послуги зв'язку (на внутрішні дзвінки на 50 % і на міжнародні дзвінки на 40 %); створено 2,5 млн. нових робочих місць; зросли міграційні потоки всередині ЄС (за оцінками, понад 15 млн. осіб переїхали в інші країни-члени на роботу і на постійне місце проживання після виходу на пенсію). Водночас, зберігаються проблеми на шляху вільного руху чоти-

рьох чинників, у тому числі бар'єри в окремих сферах і суттєві різниці в динаміці досягнення цілей негативно позначаються на інтеграції національних ринків у ЄР і на ефективності його функціонування [26]. В своїй резолюції від 7.02.2013 р. Європейський Парламент зазначив, що формування ЄР ще не закінчилося, в основному за рахунок того, що країни-члени не повністю ратифікували, імплементували та реалізували директиви та регламенти [18].

Незважаючи на значний прогрес в інтеграції національних ринків товарів та послуг країн-членів ЄС, прогрес транскордонної торгівлі, досягнутий за останні десятиліття, є нижчим, ніж торгівля у Сполучених Штатах. Основний приріст товарообігу в останні роки припадає на країни Центральної та Східної Європи, в той час як майже відсутнє зростання транскордонної економічної діяльності для країн ЄС-15, здається. Як і раніше, для кожної окремої країни чинні багато правил організації ринку товарів і послуг, затверджені лише на національному рівні, що створює перешкоди для більш ефективної інтеграції. У звіті за 2012 рік, ОЕСР вважає, що недостатнє впровадження єдиної системи ринкових ризиків підриває її потенціал [27]. У звіті Європейської Комісії ринку за 2013 рік зазначено, що відсоток не перенесеного на національні рівні єдиного законодавства ЄР за останні 15 років знизився з 6,3% до 0,6%. Однак рівень незавершеності єдиного ринку через відсутність імплементації залишається на рівні 5%, що означає, що 73 директиви з функціонування ЄР не працюють на повну силу. За даними комісії, вимагають особливої уваги та пріоритетного вирішення існуючих проблем:

- сфера енергетики, транспорту (зокрема, щодо повітряного транспорту, де управління залишається суттєво фрагментованим: 650 секторів управляються 27 національними транспортними системами управління, що призводить до додаткових витрат в розмірі близько 5 млрд. євро на рік);

- послуг (хоча всі країни-члени використовують директиву з послуг у межах їхніх правових систем, дослідження показують, що національні законодавства досі містять несумісні елементи, також Директива залишає певні можливості для країн-членів прийняти рішення про те, які саме положення національного законодавства слід зберегти, що, як правило, призводить до нерівномірності ЄР послуг);

- єдиний цифровий ринок: правові фрагментації (наприклад, 27 різних правил з ПДВ, права на інтелектуальну власність, послуги поштового зв'язку) ускладнюють он-лайн транскордонну торгівлю, тоді як формування єдиного цифрового ринку може збільшити ВВП ЄС на 110 млрд. євро в рік;

- мобільності населення та бізнесу без кордонів: міжнародні порівняння показують, що транскордонна мобільність між країнами-членами, як і раніше є обмеженою у порівнянні з іншими регіонами (наприклад, США) [25].

Отже, в поточному періоді через несвоєчасну або неповну імплементацію та реалізацію законодавства, ЄР ще не повністю сформований, особливо в таких областях, як мережева індустрія, цифровий єдиний ринок, ринок робочої сили. Лібералізація мережевих галузей є особливо складним завданням і дає змішані результати щодо продуктивності і переваг для підприємств і споживачів [17].

Одним з чотирьох основних драйверів зростання ЄР є розвиток повністю інтегрованих мереж (Single Market Act II. Together for new growth). У своєму щорічному огляді зростання 2013 року комісія підкреслила, що продуктивність

мережових галузей «... має критичний ефект доміно на всю економіку і може бути значно поліпшена». Мережові галузі були традиційно закриті для конкуренції. Натомість, коли для міжнародної конкуренції відкриваються ринки, на яких раніше переважали національні постачальники, це позитивно впливає на ринкову ситуацію в цілому: зростають альтернативи щодо вибору постачальників, зменшуються ціни та з'являється доступ до нових послуг. Так, наприклад ціни на ринках авіаційних і телекомунікаційних послуг, що були лібералізовані першими, значно знизилися. З іншого боку, на ринках так званих мережових галузей (таких, як енергетика; виробництво, розподіл та постачання електроенергії, газу; залізничні перевезення та поштові послуги), які нещодавно були відкриті для конкуренції, або які і сьогодні в окремих країнах є закритими, не зафіксовано зниження цін. Тому Комісія стверджує, що споживачі виграють більшою мірою від зниження цін на ринках, які є відкритими для конкуренції [21].

На думку комісії [26], основними конкурентними проблемами ЄР в сфері мережових галузей є забезпечення справедливого доступу всіх постачальників до існуючої мережі, висока вартість будівництва паралельних об'єктів. Згідно регулярних перевірок Європейською комісією діяльності в цих галузях на ЄР встановлено, що для них характерні повільні темпи інтеграції, а відповідно, і наявність певних ускладнень розвитку конкуренції. Незалежні оцінки [25] показують, що лібералізація європейських мережових галузей, по суті, передбачає перехід від природної монополії, що перебуває у державній власності до олігополістичного ринку з приватною чи колективною власністю. Дослідники стверджують, що важко встановити, чи призвела лібералізація до зниження цін (за винятком телекомунікацій) і що наявні факти не дозволяють зробити висновок, що нова структура ЄР в цій сфері є ефективнішою за попередню.

Нещодавні аналітичні дослідження вказують на те, що переваги, шанси на успіх підприємств на ЄР та результативність лібералізації диференціюються в залежності від сегменту ЄР. Дослідники стверджують, що ЄС пройшов довгий складний шлях створення єдиного ринку і, що він, можливо, може бути побудований для мережових галузей впродовж наступного десятиліття, за умов впровадження і дотримання країнами-учасницями стійких політичних, регулюючих і антимонопольних норм інвестиційної та підприємницької діяльності [21].

Ще однією проблемою, яка постала з 2012 року на ЄР, є суттєва диверсифікація і посилення різниці між темпами та напрямками соціально-економічного розвитку в країнах півночі та півдня ЄС. Згідно даних звіту Європейської комісії, ця проблема може негативно вплинути на функціонування ЄР. Особливо слід звернути увагу на зростання розшарування населення бідного півдня і заможної півночі ЄС. Так,

безробіття в ЄС сягнуло максимального за останні 25 років рівня у 2012 році (11,8%). Але, якщо у 2007 році безробіття на півночі та півдні ЄС була приблизно на одному рівні, у 2012 році різниця між цими показниками склала 7,5%. Частка громадян ЄС, що не мали роботи впродовж довгого періоду часу, зросла з 3,0 % (2009 р.) до 4,6 % (2012 р.). Особливо критичною є ситуація в Словаччині, Іспанії, Греції, Ірландії, Естонії, Литві, Латвії, Португалії (в цих країнах не має роботи кожна сьома людина) [5].

Поряд зі згаданими вище викликами та пріоритетами розвитку ринків товарів та послуг, цифрового та мережевого ринку, депутати Європарламенту [18] визначили пріоритети подальшого зростання, які повинні регулярно оцінюватися та обговорюватися. До них відносяться такі сектори ЄР: державних закупівель, досліджень та інновацій, а також захист прав споживачів та підвищення мобільності громадян, зокрема працівників і спеціалістів.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Європейська економічна інтеграція є об'єктивно обумовленим закономірностями інтернаціоналізації поступальним процесом, що розвивається в часі та просторі, поширюючись на усі важливі сфери життєдіяльності, і має надійну інтеграційну перспективу. Послідовний розвиток форм міжнародної регіональної економічної інтеграції забезпечує найбільш повне, найбільш раціональне використання потенціалу підприємств та зростання темпів їх розвитку. Водночас, на національному рівні вирішуються важливі питання соціальної політики за рахунок об'єктивно зумовленого зниження цін на основні товари та послуги та створення нових робочих місць і завдяки концентрації зусиль країн-учасниць на пріоритетних програмах соціально-економічного розвитку. Крім того, виробляються й реалізуються потужні та дійові механізми та інструменти забезпечення колективної економічної безпеки.

Проте, незважаючи на очевидні економічні переваги, процеси регіональної економічної інтеграції відбуваються на тлі складного переплетіння політичних і соціально-економічних проблем. Основні чинники, що зумовлюють виникнення й існування згаданих проблем, такі: націоналізм; традиційні конфлікти між окремими країнами та групами країн; ідеологічні розходження; політико-правові, економічні та соціально-культурні відмінності країн-учасниць; зростання затрат при реалізації регулятивних функцій на наднаціональному рівні; конфлікти інтересів країн-членів.

Сьогодні формування ЄР не закінчено насамперед через те, що країни-члени не повністю ратифікували, імплементували та реалізували директиви та регламенти (особливо в таких сферах, як бухгалтерський облік, рамки професійних кваліфікацій, державні закупівлі, працевлаштування та мобільність робочої сили, електронна ідентифікація та електронні підписи).

Список використаної літератури:

1. Бояр А. О. Проблеми та перспективи розвитку єдиного ринку Європейського Союзу // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – №3, 2009. – С. 170-177.
2. Войтович Р. В. Глобальна інтеграція як нова форма суспільного розвитку [Електронний ресурс] / Р.В. Войтович // Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10vrvfsr.pdf>.
3. Грицяк І. А. Європейський Союз: інституційно-правові основи та функціонування : навч.-метод. посіб. / І. А. Грицяк, О. Ю. Оржель, М. С. Чулаєвська та ін. ; за заг. ред. І. А. Грицяка. - К. : НАДУ, 2009. - 188 с.
4. Демчишак Р. Етапи євроінтеграції країн ЦСЄ і ПСЄ у контексті реалізації європейського шляху розвитку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/28211/1/003-011-015.pdf>.
5. Єврокомісія: між північчю та півднем ЄС панує економічна прірва. – 09.01.13., Deutsche Welle.

6. Європейська політика і соціальне партнерство в ЄС: довідник / Н. Г. Діденко, І. Я. Тодоров, О. Р. Чугріна, О. К. Міхеєва / за заг. ред. Н. Г. Діденко. – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – 150 с.
7. Кіш Є. Б. Центральна Європа в сучасній системі євро регіональної інтеграції: моногр. / Є. Б. Кіш. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
8. Мікула Н. А. Роль євро регіонів у формуванні транскордонних кластерів / Н. А. Мікула // Вісник Львівської комерційної академії. – 2006. – Вип. 20. – С. 587-592. – (Серія: економічна).
9. Проблеми сталого розвитку суспільства: погляд очима різних поколінь : монографія / [за заг. ред. О. Ю. Березіної, Ю. В. Ткаченко]; Національна мережа ВНЗ-партнерів спільного Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований й на громаду»; Черкаський країнний технологічний університет. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2016. – 714 с.
10. Фрідріх А. Гайек. Право, законодавство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії. Переклад з англійської: В. Дмитрук. Київ: Акілон-Прес, 2000. – 448 с.
11. Annexes to the Commission staff working document. Evaluation of the Performance of Network Industries Providing Services of General Economic Interest. 2005 Report. – Brussels, 20.12.2005, SEC(2005)1781. – 55 p. // http://ec.europa.eu/internal_market/economic-reports/docs/2006/sec20071024-annex_en.pdf.
12. Case 120/78. Cassis de Dijon. 1979. ECR 649. – Para. 14.
13. Chamy D. Competition among Jurisdictions in Formulating Corporate Law Rules: An American Perspective on the «Race to the Bottom» in the European Communities / D. Chamy // Harvard International Law Journal. – 1991. – №32. – P. 422, 428.
14. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU, 2007): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0001:01:EN:HTML>
15. Directive 2003/54/EC of the European parliament and of the council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC <https://www.energy-community.org/pls/portal/docs/36275.PDF>.
16. Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market // Official Journal of the European Union. – L 376/36. – 27.12.2006 // http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_376/l_37620061227en00360068.
17. Directive 2009/73/EC of the European parliament and of the council Of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC (Text with EEA relevance) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0073>.
18. European Parliament resolution of 7 February 2013 with recommendations to the Commission on the governance of the Single Market (2012/2260(INL)) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2013-54>.
19. Pietras. Z.J. Prawo wspólnotowe i integracja europejska, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005., С. 492.
20. Review of the Balance of Competences between the United Kingdom and the European Union: The Single Market // <https://gcn.civilservice.gov.uk/>.
21. Study on «The cost of non-Europe: the untapped potential of the European Single Market»: Final Report, April 2013. // http://ec.europa.eu/bepa/pdf/publications_pdf/cone-report.pdf
22. The Commission's interpretative Communication on Facilitating the Access of Products to the Market of Other Member States: the Practical Application of Mutual Recognition. OJ. – C°265/1. – 04.11.2003. – P. 2-17.
23. The European Commission. White Paper on Education and Training, Teaching and Learning Towards the Learning Society, COM(95)590.
24. http://ec.europa.eu/growth/single-market_en.
25. http://ec.europa.eu/internal_market/score/docs/score26_en.pdf.
26. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/growth-and-investment/structural-reforms/structural-reforms-economic-growth_en.
27. http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-european-union-2012/a-single-market-for-europe_eco_surveys-eur-2012-4-en.

Березина Е.Ю. Драйверы и перспективы устойчивого развития Европейского рынка

В статье обобщены нормы действующего законодательства Европейского Союза, обеспечивающие реализацию свобод Европейского рынка. Рассмотрены основные принципы функционирования Европейского рынка. Исследованы современные особенности хозяйственной деятельности на европейском рынке и проблемы, с которыми сталкиваются субъекты хозяйствования. Определены подходы и мероприятия, которые позволяют решить эти проблемы. Идентифицированы драйверы развития европейского рынка товаров и услуг на среднесрочный период. Определены перспективы, а также существующие проблемы, требующие комплексного подхода для обеспечения устойчивого развития экономического союза.

Ключевые слова: устойчивое развитие, Европейский союз, европейский рынок, экономическая интеграция, рынок товаров и услуг, принципы свободного рынка.

Berezina O. Drivers and challenges for the sustainable development of the European market

The norms of the current legislation of the European Union, ensuring the realization of the freedoms of the European market were summarized in the article. The basic principles of functioning the European market are considered. The modern features of economic activity in the European market and the problems faced by business entities are explored. The approaches and measures that allow to solve these problems are determined. The drivers of the development for the European market of goods and services for the medium-term period are identified. The prospects, as well as existing problems requiring an integrated approach to ensure sustainable development of the economic union were described.

Keywords: sustainable development, the European Union, the European market, economic integration, the market of goods and services, the principles of the free market.